

ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Անկարելի է ենթադրել թէ այս տեսութիւնը աշխարհի մասին, որուն կը ներկայացուինք անմահութեան ուրացումով, կրնանք առանց հետեւանքի մնալ բարոյական շարժառիթներու և նկարագրի գաղափարականներու վրայ: Ըսել թէ այսինչ մարդը չհաւատալով հանդերձ անձնական տեւականութեան բոլոր ձեւերուն, ապրած է նշանաւոր կեանք մը, փաստ է թէ ապագայ կեանքին վրայ հաւատքը զանցառելի ազդեցութիւն մը ունի մարդոց նկարագրներուն վրայ: Որովհետեւ մարդիկ ամէն տեղ և միշտ փայփայած են հաւատքը անմահութեան: Միւս կողմէ, երեւակայիլ յանկարծական կործանումը անմահութեան վրայ ամէն հաւատքի, այնպէս որ, մարդոց նկարագրները զրկուին հին վաւերացումներէ և յենակէտներէ նախ քան դտոնիլը նոր վաւերացումներու և յենակէտներու, գրաւելու համար անոնց տեղերը, անմահութիւնը ուրանալու բարոյական հետե-

ւանքներուն փորձը դիւրին չէ: Որովհետեւ բոլոր յանկարծական փոփոխութիւնները, որոնց ազդեցութիւնը վերջ ի վերջոյ բարիք կամ աղէտ ըլլայ, պիտի պատճառեն անմիջական խանգարում մը, դիւրաւ նկարագրելի յուսահատ բառերով, եթէ որոշակի քննենք բարոյական արդիւնքները այն հաստատումին թէ մահը կը վերջացնէ ամէն բան, ընդունելու ենք թէ մարդկային ցեղը աստիճանաբար երեւան կը հանէ տեսակը աշխարհի՝ որուն մէջ ինք կ'ապրի, մինչև որ վերջապէս բոլոր մարդիկ համոզուին թէ աս է միակ աշխարհը որ կայ, թէ մահը ոչնչացում կը նշանակէ, թէ վերջապէս տիեզերքը կը կորսնցնէ իր ամենէն անգին ստացուածքները և վերջապէս կարելիութիւն չունի պահպանելու իր բարոյական շահերը: Ինչ պիտի ըլլայ տիեզերականօրէն հաւատացուած այդպիսի եզրակացութենէ մը վարակուած մարդոց նկարագրները:

Արդի մարդոց շատերը, ոչ բոլորովին անխորհուրդ, անմահութեան մասին իրենց անփութեան մէջ, այս հարցումին կը պատասխանեն մտերմօրէն և ազնիւ դիտումով մը: «Առաքինութիւնը իրենց սեպհական վարձքն է», կ'ըսեն անոնք: «Մեր լաւագոյն բարութիւնը կախում չունի ներշնչման համար իր ստանալիք վճարումէն: Հոգեւոր յատկութիւնը իրենց սեպհական վարձատրութիւնն է, և մահմետական մուրացկանին պէս, իրենց ափը բացած, Աստուծոյ պախշիչ չեն խնդրեր: «Թէ նկարագրի ինքնաբաւութեան այս հաստատումը ճշմարիտ և բարձր է, պարզ է մարդոց համար այն չափով՝ որ չափով որ անոնք գերծեն հոգեւոր աղտոտութենէ և զգայուն՝ բարոյական գերազանցութեան ներքին արժէքին: Պատիկ մտածում մը, սակայն, ի վեր կը հանէ սա իրողութիւնը թէ այն հաստատումը թէ առաքինութիւնը իր սեպհական վարձատրութիւնն է, հիմնուած կեանքի նշանակութեան մասին խորապէս հոգեւոր գաղափարի մը վրայ: Առաքինութիւնը իր սեպհական վարձատրութիւնն է, բայց որո՞ւ համար: Պարզ է որ հոգեւոր յատկութիւնը իր հետ կը կրէ իր սեպհական վարձատրութիւնը: Որովհետեւ այս պարագային նկարագրը յաւիտենականօրէն յառաջդիմական է, և ինչ ալ ըլլայ աշխարհի հազդեցութիւնը մեր վրայ, երախտագի-

գրութեամբ: Եւ խօսեցայց զԲեզ ինձ հաւատով եւ ծանօցես զՏէր (Բ¹⁹, ²⁰):

Այս բոլորը Ովսէի գրքի առաջին բաժնի համառօտ գոյացութիւնը կը կադմեն, և մենք ամէն մէկ տողին կը զգանք իր անձի տխուր ճակատագիրը, տեղ բռնած իր հոգիին խորը որ անհուն զգացողութեամբ կը յայտնէ Իսրայէլի անհաւատարմութիւնը հանդէպ Եհովայի: Կը զգանք թէ ինչպէս ինք ունի անշիջելի սէր մը հանդէպ անբարիշտ Գոմերին, և իր երկարող փափաքը կ'աշխատի կրկին գրաւելու անոր սէրը, զուգահեռ վիճակովը ամենակարող Եհովայի սիրոյն՝ հանդէպ Իսրայէլի, և իր անշիջելի փափաքը կրկին ունենալու զԻսրայէլ իր հաւատարմութեամբը՝ իրեն: Եւ ահա Եհովայի փափաքի առաջադրութիւնը — կատարումը — պէտք չէ երբեք յապաղի մարդկային յիմարութեամբ և յամոռութեամբ:

ԳՍՐԵԳԻՆ ԱԲԵՂԱՅ

(Շարունակելի 2)

տութիւնն թէ հեգնանք, օրհնութիւնն թէ անէծք, հոգեւոր կեանքը, աճելով, խորանալով, յաւիտեան յուսալից մագլցելու տակաւին անմատոյց յատկութեան բարձրութիւնները, մեր կարողութենէն մինչև այսօր վեր ծառայութիւնն մատուցանելու, այնչափ ներգոյակ և ծայր արժէքաւոր ստացուածք մըն է այն որ զայն ունի, պէտք չունի արտաքին վարձատրութեան՝ իբրև շարժառիթ մը բարութեան սիրոյն համար։ Բայց երբ դուք յոյս կ'առնէք նկարագրէն, երբ անոր յառաջդիմութեան կարելիութիւնը կը տեսնուի անել փողոցի մը ծայրը, ո՞րչափ ուրեմն առաքինութիւնը իր սեպհական վարձատրութիւնն է։ Երբ Զէրրի շիւրի հանքին աղէտին մէջ փրկուողները կը ցատկեն վերելակին մէջ և, իրենց անմիջական վտանգին լայնարաց աչքերով, կը մխրճուին այրող հանքին խորը՝ փրկուելու առաջադրութեամբ, և երբ անմիջապէս վեր կը քաշուին նորէն, ամէնքն ալ ամխացած դիակներ դարձած, ճիշդ այդ իմաստով, եթէ մահը կը վերջացնէ ամէն բան, առաքինութիւնը անոնց համար իրենց սեպհական վարձատրութիւնն էր։ Հմտութեան վարձատրութիւնը՝ յարաճուն հմտութեան կարողութիւնն է, հոգեւոր կեանքին վարձատրութիւնը բարի մարդուն յոյսն է, որ այսօր թէ վաղը կրնայ աւելի լաւ ըլլալ, և առանց այս յոյսին այն խօսքը թէ առաքինութիւնը իր ծոցին մէջ կը կրէ իր սեպհական վարձատրութիւնը, շատ բան կորսնցուցած է իր նշանակութենէն։ Բարութեան վարձքը աւելի լաւ ըլլալու պատեհութիւնն է։

Երբ, հետեւաբար, թափանցողութեան տէր մարդ մը կը խնդրէ գալիք կեանք մը, ասիկա չէ անոր համար որ հոս բարի կեանքի մը համար արտաքին վարձատրութիւն կը փնտռէ, անոր համար է որ իր բարութիւնը հոս, եթէ պիտի ըլլայ բուռն և անկեղծ, աւելի լաւ ըլլալու բաղդը պիտի ունենայ։ Անոր արժէքը կը գտնուի իրեն ինչ կարենալ ըլլալիքին մէջ — ոչ թէ անոր մէջ թէ ինք ինչ ունի կամ ինչ կ'ընէ կամ ինչ է, այլ իր կարելիութիւններուն մէջ — և ինչ չափով որ յոյսը կը գողցուի իրմէ, մինչև որ յստակ տեսնէ թէ իր նկարագրը սերմ մըն է զոր արկածի սառնամանիքը կրնայ խաթարել այսօր և զոր մահուան ձմեռը

ապահովաբար պիտի սպաննէ վաղը, ցորչափ սիրտը կ'առնուի այն խօսքէն թէ առաքինութիւնը իր սեպհական վարձքն է։

Ասիկա բնականաբար չնշանակեր թէ առանց անմահութեան աշխարհի մը մէջ բարոյագիտական կեանք մը անկարելի է։ Ասիկա ըսել անխելքութիւն պիտի ըլլար։ Եթէ աշխարհը, որուն վրայ երկար ատեն նայուած է իբրև նաւ մը որուն նաւապետը գիտէ ճամբան և ճամբորդութեան ելքը և որուն ճամբորդները ունին սահմանեալ վայր մը, հիմա պիտի դիտուի իբրև լաստափայտ մը, որ աննպատակ կը քշուի գոյութեան բարձր ծովերուն վրայ, առժամանակեայ տունը էակներու որոնք ծնած են մեռնելու համար, այս փոխուած ըմբռնումը չպիտի ջնջէ բարոյականի անհրաժեշտութիւնը կամ կարելիութիւնը։ Լաստին վրայ, ամենէն գէշ մարդիկ պիտի գըրաւեն ինչ որ կրնան ինքզինքնուն համար, բայց լաւագոյն մարդիկ, կարեկցութենէ շարժեալ իրենց ընկերներուն վիճակին վրայ, պիտի հաստատեն ամենուն բարեկեցութեան պատշաճ կանոններ, պիտի պատժեն յանցաւորները, և բազմաթիւ գեղեցիկ անձնագոհութեամբ իրենց սեպհական բարիքէն պիտի նախագտանեն ուրիշին բարիքը։ «Գիթութիւնը», կ'ըսէ Շօքէնհաուեր անուն յոռետեսը, «միակ աղբիւրն է անշահախնդիր գործերու և ճշմարիտ հիմը բարոյականութեան»։ Ասկէ զատ, լաստին վրայ, բոլորովին անջատ ապագային հարցերէն, հաստատամտութիւնը, պատիւը և բարեացակամութիւնը կրնան ճանչցուիլ իբրև ամենաարժանաւոր ստորոգելիները նկարագրի, բարոյական արժէքի աստիճանները կրնան ընդունուիլ որոնց մէջ ամենաազնուական ստոյիկեան առաքինութիւնները նախապատուութեամբ են, և քաջութիւնն ու ազնուութիւնը կրնան ցուցադրուիլ։ Այդպիսի շարժառիթներէ բարոյական կեանք մը կրնայ յառաջ գալ, անյոյս, բայց անարգ ըլլալէ հեռու պարագաներու տակ։ Անշուշտ, երբ Հեքել, որ ցնորք մը կը համարի զԱստուած եւ անմահութիւնը, կը յայտարարէ թէ մարդ ունի «անառարկելի իրաւունք մահուամբ վերջ տալու իր տառապանքներուն», երբ ան կ'ըսէ, «Մենք իրաւունք մը ունինք, եթէ ոչ պարտականութիւն մը, այդպիսի պայմաններու տակ

վերջ տալու մեր ընկեր-մարդոց տառապանքներուն»։ Երբ ան կը հիանայ հին սպարտական սովորութեան վրայ որով նորածին երեխաները կը խեղդուէին եթէ տկար ըլլային, և կը պնդէ որ տիեզերականօրէն ընդունուի այդ սովորութիւնը, ան կը բացորոշէ լաստին տրամաբանական բարոյականութիւնը։ Երբ Նիչէ կը ծաղրէ բոլոր հիւանդանոցները, որբանոցները եւ փրկութեան գործակալութեան ամէն տեսակը, որոնցմով կը ջանանք օժանդակել զժառանգներուն, և այսպէս յաւերժացնել տկարները, երբ աշխարհ զօրաւորներու պէտք ունի, ան յստակ կը յայտարարէ իր տեսութիւնը լաստին բարոյականութեան վրայ։ Գորովը, համակրութիւնը, անձնագոհութիւնը և սէրը անկասկած պիտի յարատեան, բայց անոնց աստիճանը անշուշտ պիտի փոխուի։ Անոնք պիտի ըլլան այն հին յատկութիւնները զորս մենք ճանչցած ենք և զորս ոչ ևս պիտի դրդեն ոչ յաւերժական արժէքը անհատականութեան մէջ, ոչ անվերջ կարելիութիւնը զարգացումի նկարագրի մէջ, ոչ ալ ունէ համոզում թէ հոգեւոր կեանքը ունի յաւիտեանական հետեանքներ որոնք անոր ձախողութիւնը կամ յաջողութիւնը կ'ընեն մարդուն զըլխաւոր զբաղումը։ Երբ մարդ կ'աշխատի երեակայել այն ամենաազնիւ զգացումները որոնք կրնային բնակութիւն գտնել մարդոցմէ, աշխարհի մը մէջ ուր ոչ ոք երազեց անմահութեան մասին և ամէնքը տեսած էին իրեն անհաւատութեան լռելայն հմաստները, չկրնար բարձրանալ աւելի բարձր քան այն կարեկից ոգին զոր Ուիթիէի հնչեակը կը ցուցնէ։

Սիրս սխուր եր, որովհետեւ անոր վստահութիւնը չարաչար գործածուած եր, անոր ազնուութեան պատասխանուեցաւ անիրաւութեամբ,

Ամառնային Եաբաթ օր մը, կը քափառէի գիւղին գերեզմանատան կանաչ բուսմէրուն միջեւ,

Խորհրդածելով քե ինչպէս բոլոր մարդկային սերերն ու անեղութիւնները սխուր կերպով կը հարթուին, վաղ կամ անագան, Անիրաւուած եւ անիրաւող, իւրաքանչիւրը քաղցրացած դեմով,

Եւ պաղ ձեռքեր ծալլուած հանդարտ սրտի մը վրայ,

Կ'անցնին կանաչ սեմէն մեր հասարակաց գերեզմանատան,

Դեպի ուր կը ձգտին բոլոր ոսնափայլերը, ուրկէ ոչ ոք կը բաժնուի,

Եւ ինծի անաբեկեցայ եւ կարեկցելով ցեղիս վրայ,

Մեր հասարակաց սխուրիւնը,

Իբեւ հասարակաց ալիք մը,

Դեցեց տառա իմ հպարտութիւնս,

Եւ զողողալով եւ ներեցի։

Այսպէս լաստին վրայ, ի սէր զթութեան մարդիկ կրնային ըլլալ ազնիւ և ծառայել սիրով, և նոյնիսկ կրնային ներել իրենց թշնամիներուն։ Բայց պէտք է դիտել թէ երբ մենք կը փնտոնենք արտայայտութիւն մը այս կարեկից զթութեան, պարտաւոր ենք սպասել Ուիթիէի նման մարդու մը, որ կը հաւատայ Աստուծոյ և անմահութեան։ Ոչ Հեքել, ոչ ալ Նիչէ, որոնք իրապէս լաստ մը կը կարծեն աշխարհը և խորապէս կը տեսնեն այդ դաւանանքին նշանակութիւնը, մարդոց համար այսպիսի կարեկից ակնարկի արտայայտութիւն մը արձանագործած են։

Դժուար չէ տեսնել պատճառը տարբերութեան, զոր անմահութեան տիեզերական հերքումը պիտի պատճառէր նկարագրին։ Պատուաւոր և օգտակար կեանք մը ձեռք կը բերուի ի զին զոհողութեան։ Ներկայ հաճոյքները պէտք է թողուին կամ ստորագասուին կեդրոնական բարոյական առաջադրութեան մը սիրոյն, և այս պարագան, որ պարզ և անկողմնակալ կը թուի թուղթի վրայ, կեանքի մէջ կ'ենթադրէ զոհաբերական պայքար մը, որուն խորութիւնն ու սաստկութիւնը ցեղին վիպագիրներն ու տրամաթիւսները զուր փորձած են նկարագրել պատշաճօրէն։ Արդ, մարդուն կամեցողութիւնը որեւէ բանի համար զոհաբերութեան՝ կախում ունի անոր արժէքին մասին իր գնահատութենէն։ Մարդուն բարոյական կեանքին վրայ քրիստոնէական հաւատքին գլխաւոր ազդեցութիւնը գտնուելու է ոչ խղճահարութիւններուն մէջ, զորս կը պատճառէ ի մասին կարգ մը մեղքերու, ոչ ալ այն դրական պարտականութիւններուն մէջ զորս կը հրամայէ ան, այլ՝ մարդուն վրայ անոր զը-

բաժնի վեհապետին արժեքին մէջ։ Նոր կտակարանը գործ մըն է ինքնայարգանքի։ Կեդրոնական նիւթը, որուն շուրջը բոլոր իր ներդաշնակութիւնները շարադրուած են, մարդուն հոգեւոր բնութիւնն է, անոր մշտաւոր շարունակութիւնը, անհուն արժեքը, անսահման կարելիութիւնը։ Աւետարանին մեծ հաստատումները թէ Աստուած ստեղծեց մարդիկ և կը սիրէ զանոնք, թէ անոնք անմահ են և թէ Աստուած պէտք ունի անոնց կատարելագործելու համար իր գործը։ Նոր կտակարանին մէջ մարդիկ Աստուծոյ որդիներ են, եթէ որդիներ՝ ապա ժառանգորդներ Աստուծոյ և Քրիստոսի։ Ամէն բան անոնցն է, կեանքը լլայ ան թէ մահ, ներկայ բաներ թէ գալիք բաներ, ոչ կեանքը, ոչ մահը, ոչ հրեշտակները, ոչ վեհապետութիւնները, ոչ իշխանութիւնները, ոչ ներկայ բաները, ոչ գալիք բաները, ոչ բարձրութիւնը, ոչ խորութիւնը, ոչ ալ ուրիշ ունէ արարած, կըրնայ զանոնք բաժնիկ Աստուծոյ սէրէն։ Առաջ մարդիկ երբեք այսչափ բարձրօրէն խորհած չէին իրենք իրենց մասին։ Կեւս, քրիստոնեաներուն մեծ հակառակորդը երկրորդ դարուն մէջ, բուն նիւթին կ'երթայ երբ կ'ըսէ, «Քրիստոնէութեան արմատը անոր ծայրայեղ գնահատութիւնն է մարդկային հոգիին, և այն արտառոց զաւա-փարը թէ Աստուած կը շահագործուի մարդով»։ Արիստոտէլ ըսած էր թէ կարգ մը մարդիկ վայրենի ծնած են, ոչ աւելի քան շունները, թէ արհեստագործները կենդանի մեքենաներ են, անկարող առաքելութեան, թէ կիները մարդիկ չիենլու փորձին մէջ բնութեան անկումներ են։ Հին Օրէնքները քաջալերած էին տղայոց սպանութիւնը իրրեւ տնական խնայողութեան միջոց մը և կրկէսին մէջ անասուններուն հետ գերիններուն նայած էին ինչպէս մենք կը նայինք որսորդութեան մը։ Մարդկութիւնը ճանչցած էր բարեացակամութիւն եղբայրական կարգերու, հանրային ողորմութեան, և զոհաբերական բարեկամութեան գեղեցիկ կամքին մէջ, բայց մարդասիրութիւնը, մարդու սէրը իրրեւ մարդ, անհատականութեան յղացումը տղու մէջ, կամ գերիի ու կնոջ մէջ կամ թաղաւորի մէջ, իրրեւ անգին հոգեւոր գանձ մը, ահա մասնաւորապէս արդիւնքը Աստուծոյ Հայրութեան և

յաւիտեական կեանքի այն հաւատքին որ Յիսուսի ըսել տուին, «Ինչ օգուտ ունի եթէ մարդ չահի ամբողջ աշխարհը և կորսնցնէ իր անձը»։ Էմբրսըն հեղինակութիւն է այն յայտարարութեանը համար թէ «Յիսուս միայն իրապէս կրցաւ գնահատել մարդուն մեծութիւնը»։

Երբ, հետեւաբար, հակառակ դաւանանքը կը պաշտպանուի, որչափ հասկնալի է որ նկարագրի շարժառիթները և խտէալները չկրեն արտասովոր փոփոխութիւն մը։ Անմահութեան հերքումը կ'առաջնորդէ մարդ անխուսափելի ուժգնութեամբ մը դէպի այն հաստատումը թէ մենք էապէս մարմին ենք, ոչ հոգի։ Երբ մարդու մը հարցուի թէ հոգի ունի՞ր, եթէ քրիստոնեայ իսկ ըլլայ, հաւանաբար պիտի յայտարարէ թէ հոգի մը ունի։ Եւ եթէ հարցուի թէ մարմին ալ ունի՞ր, անկասկած պիտի յայտարարէ թէ մարմին ալ ունի։ Այսպէս է մեր խօսելու եղանակը, բայց նոյնիսկ պատահական մտածումով որչափ անիմաստ է այս խօսքը։ Ո՞վ է այս երրորդ անհատը, այս միութիւն բռնողը, այս երրորդ բանը, մասնաւորաբար մտքին և նիւթին միջև կամ երկու հակադիր բաներուն միջև, որ մէկ կողմէ սեպհականատէր է մարմնի մը և միւս կողմէ հոգիի մը։ Մարդ այսպէս երեք մասի բաժնուած չէ, որոնցմէ մին տէր ըլլայ միւս երկուքին։ Մարդ ունի երկու կերպարանք։ Անոր մէկ կերպարանքը ֆիզիքական է. ան կրնայ տեսնուիլ, շօշափուիլ, կշռուիլ և չափուիլ. անոր տարրաբանական բաղկացուցիչները կրնան վերլուծուիլ և վերածուիլ տարազներու։ Անոր միւս կերպարանքը անտեսանելի, անշօշափելի է. ան չի կրնար կշռուիլ կամ չափուիլ. ան աշխարհն է սէրերու, ատելութիւններու, մտածումներու, փառասիրութիւններու. անոր մէջ հաստատուած են պարտականութեան իր զգացումը և իր տենչանքներն առ Աստուած, որուն կեդրոնն է այն միասնական, ինքնագիտակից յիշողութիւնը, որ կը վերապրի տարիներուն անցնելէն վերջն ալ, որ մարմինին կազմութենէն և տարրալուծումէն վերջն ալ կ'ապրի և կը շարունակէ իր ամբողջ անձնական փորձառութիւնը։

X

(Շարունակելի)